

Т.І. Броварна, доц., канд. екон. наук

Криворізький технічний університет

О.А. Маханькова, ст. викл.

Київський національний економічний університет

Соціально – економічний розвиток України в контексті інституціональних поглядів

Автори статті розглядають ключові питання розвитку економіки України з позицій інституціоналістів. Приділяється увага тим пріоритетним сферам, які мають можливість вивести Україну на вищий рівень у соціально-економічному контексті. Показано, що “людський капітал” це головне джерело куди варто вкладати інвестиції і з якого очікуються результати. Конкретно вказано шляхи державної підтримки тієї частини населення професійність якої є некомерційною, але необхідною для нормальної життєдіяльності суспільства (освіта, медицина, наука, культура).

соціально-економічні питання, інституціоналізм, економічна людина, державна економічна політика, інвестиції, людський капітал, зайнятість, безробіття, пріоритетні галузі, соціальний захист, професійність, конкурентоспроможність

Сучасна економічна наука має у своєму розпорядженні широкий спектр напрямків і шкіл, які слугували й слугують теоретичною основою економічної політики різних держав на тому чи іншому історичному етапі розвитку суспільства. Назвемо найважливіші - меркантилізм, класична й неокласичні теорії, марксизм, інституціоналізм, кейнсіанство, монетаризм, неолібералізм.

Для сьогоденної економіко-політичної ситуації в Україні, коли всебічно й докорінно реформуються економічна, правова та політична системи, коли в результаті глибокого трансформаційного спаду, Україна помітно відстала від ведучих світових держав, гостріше, ніж раніше, ставиться завдання освоєння всього багатства економічної думки різних напрямків і шкіл. У першу чергу, це відноситься до моделей економічного розвитку, що представляють для нас не тільки теоретичний, але і практичний інтерес. Різні політичні партії акцентують увагу на одній зі сторін економічного розвитку, створюючи модель, реалізація якої визначається не стільки економічними, скільки динамічно мінливими політичними умовами. Проте стратегія розвитку повинна органічно вписуватися у світове господарство, розглядатися як складова еволюції цілісної світової цивілізації.

Неокейнсіанські і неокласичні моделі незважаючи на їхні істотні розходження базуються на подібній методології. На відміну від них інституціоналізм знаходиться на якісно іншому теоретичному фундаменті.

Свідомо наголошуємо на важливості інституціональних факторів, оскільки вони відіграють визначальну роль у цілеспрямованій, із боку держави, перебудові відносин власності, економічних, юридичних і політичних інститутів.

Інституціоналізм як теоретичний напрямок передбачає розгляд економіки в тісному взаємозв'язку всього комплексу факторів і умов, які мають вплив на господарську практику. Сюди належать правові, соціальні, психологічні та політичні чинники, звичаї, культура й менталітет населення. Причому інституціональний підхід передбачає розглядати економіку не як раз і назавжди статичну систему, а як живий організм, що постійно трансформується. Економіка України саме тепер і переживає цей момент трансформації. Предметом дослідження інституціоналізму є не лише ринковий механізм саморегулювання й економічна людина, а проблеми безробіття, структурної

незбалансованості, проблеми взаємозв'язку економіки й політики, визначення ролі держави, суспільної організації людей.

Важливий вплив на теорію розвитку світової економічної системи, на різних етапах її становлення, мали ідеї М. Вебера (1864- 19200), А.Д. Тойнбі (1898 – 1975), Карла Августа Вітфогеля (1896 – 1988), М. Мюрдаля (1989- 1987), Т. Шульца, Т. Ернандо де Сото. Ідеї цих вчених лягли в основу інституціональних концепцій розвитку держав із перехідною економікою, тому їх доцільно враховувати при розгляданні розвитку економіки України.

Спроби реформувати пострадянську економіку не дали позитивних результатів. У цілому можна констатувати факт посилення негативних наслідків “ринкових перетворень”. Одним із найважливіших є те, що віджив своє спрощений підхід до створення ринкової економіки – чим швидше скасувати суспільну власність, тим швидше прийде ринкова економіка. До цієї проблеми одним із перших прийшов провідний шведський учений, експерт ООН Г. Мюрдаль, який висвітлював її з критеріїв інституціоналізму. Спираючись на такий висновок і, звернувшись, наприклад, до зовнішнього сектора економіки України, слід зазначити, що він брав за основу теоретичні принципи вільної торгівлі, а в реальному житті панував національний протекціонізм, підтримка неконкурентних цін у світовій економіці. Ліберизувавши зовнішньоекономічні відносини, уряд країни не вжив ефективних заходів для захисту вітчизняного виробництва, тому що принципи вільної торгівлі розумілися буквально. Принципи зовнішньої економіки були спроектовані із зовнішньоекономічних моделей розвинених держав. На практиці це призвело до часткового створення економіки анклавного типу – який більше пов'язаний із зовнішнім ринком, ніж із внутрішнім. Безумовно, забезпечити капіталовкладення в пріоритетну галузь набагато легше, ніж здійснити глибоке реформування економіки в цілому, що в кінцевому результаті призводить до зростання ролі імпорту в інших галузях, і завдає удару по вітчизняних виробниках.

Необхідно підкреслити, що збільшення експортних прибутків не може бути самоціллю в зовнішньоекономічній стратегії. Якщо зростає експорт, і при цьому значна частина прибутку дістається не вітчизняним компаніям, говорити про позитивний вплив зовнішнього сектора економіки на трансформаційний процес не приходиться.

Метою статті є висвітлення ключових питань розвитку економіки України з позиції інституціоналістів на основі державної підтримки таких сфер як освіта, медицина, наука, культура.

В Україні важливо активізувати політику обмеження імпорту, оскільки експорт досяг значною мірою своєї крайньої межі, і його подальше зростання можливе тільки внаслідок зміни кон'юнктури світових ринків, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів. Для скорочення імпортозалежності та економії валютних коштів і захисту внутрішнього товаровиробника слід здійснити заходи, що обмежать імпорт товару, який ми здатні випускати, але не випускаємо внаслідок відсутності, як правило, оборотних коштів.

Проте це не єдина проблема, що постала перед вітчизняним суспільством. Так, зміна напрямку соціально-економічного розвитку для України, як і для інших пострадянських держав, позначена кризовими явищами, які охопили всі сторони життя народу.

З початком становлення ринкової економіки початку 90-х років ХХ століття, у результаті неважкої економічної й соціальної політики, в Україні відбулося розшарування суспільства на людей, що мають середній і високий дохід і низький дохід. Дотепер проблема бідності залишається однією з глобальних проблем соціально-економічного розвитку України, тому що збалансований економічний

розвиток держави виражається в постійному підвищенні добробуту незаможних верств, підвищенні задоволення основних потреб усіх членів суспільства.

Ріст, що не супроводжується поліпшенням положення більшості населення, не розглядається, як розвиток із великої літери, тому що воно залишає осторонь значну частину населення і здійснюється за рахунок неї.

Для подолання загальносистемної кризи необхідно, перш за все, знайти важелі національної економіки, одним із таких важелів може бути соціальна сфера, яка формує людський капітал - найпривабливіший об'єкт для інвестування. В теперішній час проблема інвестицій у виробничі фонди поступається проблемі інвестицій у людський капітал. Інституціоналісти вводять до складу поняття "інвестиції в людський капітал", не тільки прямі витрати на освіту, але і нагромадження досвіду на роботі, самоосвіту поза робочий час, капіталовкладення в сфери охорони здоров'я, науку, культуру, вони розглядають розвиток не лише, як підвищення темпів економічного росту, а як і інвестиції в людський капітал.

Нині в Україні відбуваються кардинальні зрушення в сфері освіти, медичного обслуговування, розвитку науки, культури. Збільшується кількість недержавних вузів, приватних лікарень. Але турбує той факт, що на фоні поступового підвищення рівня доходів державного бюджету, відсоток видатків на ці сфери, стосовно загальних видатків бюджету, з кожним роком скорочується, кількість населення поступово зменшується, кількість безробітних зростає.

Саме вкладення в "людський капітал", ріст цінності людської праці стають найважливішими факторами перетворення економіки, модернізації економічних і юридичних інститутів, тому для України доцільно здійснити заходи щодо:

- розробки й впровадження цільові програми соціального захисту населення;
- створення економічних умов для входження капіталу в соціальну сферу;
- створення багаторівневої системи професійної орієнтації, що буде враховувати рівень схильної та здатності людини до окремих професій у різних галузях;
- розширення систему соціального страхування в усіх сферах та галузях;
- визначення галузі пріоритетного розвитку малого підприємництва, надання економічних умов її розвитку.

У зв'язку з цим частково вирішується проблема, яка існує у всіх країн світу, а саме - проблема зайнятості, в системі соціальних та економічних проблем, що посідає провідне місце і разом з показниками рівня життя виступає своєрідним індикатором соціальних процесів.

Світовий досвід показує, що тільки у розвинутих країнах суспільство може утримувати чисельність безробітних на рівні 5%-7% активного населення без шкоди для економічного розвитку і зниження соціальних гарантій. В Україні, де економіка перебуває в стані стагнації таких можливостей немає. Вирішення проблеми безробіття залежить насамперед від того, як держава при зменшенні можливості існуючих виробників залучити вільну робочу силу, може сприяти паралельному розвитку нових виробництв.

Формування ефективної моделі ринкової зайнятості в період економічних перетворень можливе лише у випадку трансформації як системи власності, так і інших змін в інституціональному середовищі, які в сукупності визначають міру економічної свободи, наявність у них мотивацій до праці та економічної активності. У сучасній економіці для зайнятості виявляється питання про реальний зміст тих чи інших форм власності, про те, як і серед кого розподілені права власника та яким чином реалізується економічна воля працівника.

Інституціональні зміни дістають своє вираження у встановленні нових економічних інститутів (економіко-правових норм організації власності, виробництва та управління, фінансових організації) та ринкової інфраструктури. Одним з серйозних результатів реформ у сфері зайнятості повинне стати інституціональне оформлення ринку праці. Ознаками зрілості ринку праці в інституціональному плані слід вважати:

- інституціонально закріплену відповідними економічними і правовими нормами рівнів сторін “працівник - роботодавець”
- суспільне визначення унікальної цінності людської праці, зафіксоване у відповідних правових актах і соціальних інститутах.

Формування інституціонального середовища перехідної економіки передбачає не тільки встановлення певних прав власності, юридичних норм і правил, але і створення розвинутої системи організацій, які здійснюють окремі економічні функції, що дістає своє вираження в створенні ринкових інститутів у сфері зайнятості. До таких інститутів належать:

- система оплати праці;
- система регулювання зайнятості;
- організаційні форми, які забезпечують прямі та зворотні зв'язки між загальнонаціональними та місцевими ринками праці;
- система освіти та підготовки кадрів;
- соціальне страхування працівників.

Перелічені інститути шляхом регулювання сфери зайнятості забезпечують збереження та розвиток людського потенціалу суспільства, економічне стимулювання, підтримку соціальної стабільності та сталості соціальної системи.

Економічний розвиток – це багатомірний процес, що включає глибокі зміни в технічній, економічній, соціальній і політичній сферах, і без комплексного вирішення питань в цих галузях, без суттєвого покращення їх стану, недоцільно стверджувати про загальний розвиток економіки України.

Список літератури

1. Мюрдаль Г. Современные проблемы «третьего мира». М., 1972.
2. Президентські таблиці // Економіст. – 2000. - №12.
3. Юринець В., Лондар С. Особливості функціонування тіньової економіки в Україні // Економічний часопис. – 1999. - №11-12.
4. де Сото Э. Иной путь. Невидимая революция в третьем мире. М., 1995.

Авторы статьи рассматривают ключевые вопросы развития экономики Украины с позиций институционалистов. Внимание сосредотачивается на тех приоритетных сферах которые имеют возможность вывести Украину на более высокий уровень в социально-экономическом контексте. Показано, что «человеческий капитал» это главный источник куда целесообразно вкладывать инвестиции и откуда ожидаются результаты. Конкретно указаны пути государственной поддержки той части населения профессионализм которой есть некоммерческим, но необходимым для нормальной жизнедеятельности общества (образование, медицина, наука, культура).

The authors of the article examine the key questions of development of economy of Ukraine from positions of instiytutsonalystov. Attention of sosredotachyvaetsya on those priorities spheres which are in a position to show out Ukraine on more high level in a socio-economic context. It is rotined that «human capital» this main source where it is expedient to inlay investments and results are from where expected. The ways of state support of that part of population are concretely indicated professionalism of which is noncommercial, but necessity for the normal vital functions of society (education, medicine, science, culture).